

DOI: 10.31319/2709-2879.2023iss2(7).293765pp84-91
УДК 658.15

Юдіна С.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та обліку
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
ORCID ID: 0000-0002-3354-6515
e-mail: yusv0763@ukr.net

Коновалов Д.С., здобувач другого (магістерського) рівня
Дніпровський державний технічний університет, м. Кам'янське
e-mail: konovalov@gmail.com

Yudina Svitlana, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finances and Accounting
Dniprovsky State Technical University, Kamianske
Konovalev Denys, applicant of the second (master's) level
Dniprovsky State Technical University, Kamianske

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВА З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ

RISK MANAGEMENT OF FINANCIAL RELATIONS OF THE ENTERPRISE WITH OTHER SUBJECTS

У статті розглянуто фінансові відносини як об'єкт діагностики. Розглянуті різні види фінансових відносин підприємства з різними суб'єктами дозволили дійти висновку про віднесення до об'єктів діагностики будь-які види фінансових відносин підприємства. Зазначено, що діагностика фінансових відносин на підприємстві є ланкою ефективного управління та інноваційним аспектом формування фінансового менеджменту. Сформульовано визначення діагностики фінансових відносин економічних суб'єктів. Запропоновано етапи реалізації механізму діагностики внутрішньо фірмових фінансових відносин підрозділів, які враховують, запропоновані принципи здійснення діагностики фінансових відносин підрозділів один з одним і з менеджментом підприємства, які забезпечують формування показників для оцінки ефективності фінансових відносин підрозділів. Зроблено висновок щодо мінімізації потенційно можливих ризиків фінансової, операційної та інвестиційної діяльності на основі запропонованої системи діагностики ризиків фінансових відносин.

Ключові слова: фінансові відносини, діагностика, ризик-орієнтований підхід, процесний підхід, ринкові суб'єкти, фінанси підприємств.

Based on the fact that financial relations as an object of diagnosis can be considered at different levels of management, three levels of financial relations have been distinguished with their specific features. This made it possible to consider various types of financial relations of the enterprise with various subjects and to come to the conclusion that any types of financial relations of the enterprise are classified as objects of diagnosis.

It is noted that the diagnosis of financial relations at the enterprise is an important link of effective management and a new aspect of the formation of financial management.

The stages of diagnosis of the company's relations by different groups of persons interested in the effective functioning of the company are determined.

Investigating the conceptual foundations of the formation of approaches to the diagnosis of financial relations of economic entities in the financial management system based on risk-oriented and process approaches, the definition of the diagnosis of financial relations of economic entities was formulated.

The application of the process approach to the formation of financial relations between different organizations made it possible to form the main provisions of the model of aggregate

processes of identification of financial relations in the enterprise during the fulfillment of the previously set conditions.

The considered different groups of methods for quantifying the financial relations of the enterprise gave a reason to conclude about the possibilities of their application in practice during a detailed analysis of the interaction between enterprises to level potentially negative relations.

The stages of implementation of the mechanism for diagnosing the effectiveness of intra-company financial relations of divisions are proposed, which take into account the principles of diagnosing the financial relations of divisions with each other and with the management of the enterprise, which provide the formation of indicators for evaluating the effectiveness of financial relations of divisions that reflect their participation in the main business processes. enterprises and their place in the overall structure. In order to minimize the potential risks of financial, operational and investment activities, it is proposed to implement the developed system for diagnosing the risks of financial relations.

Key words: *financial relations, diagnostics, risk-oriented approach, process approach, market subjects, enterprise finance.*

JEL Classification: G32

Постановка проблеми. Сучасна ринкова економіка, що постійно розвивається, сприяє ускладненню технології процесу виробництва інновацій, посиленню конкуренції, розширенню масштабів застосування та впровадження цифровізації економіки. Дані умови розвитку всебічно впливають на підходи управління підприємством, у зв'язку з чим виникає необхідність систематичної модернізації та вдосконалення методів управління підприємством.

Невід'ємною частиною фінансово-господарської діяльності будь-якого економічного суб'єкта є формування фінансових відносин з іншими суб'єктами. Як відомо, у будь-якому фінансовому середовищі та економічній діяльності існують різні потенційні загрози та підприємницькі ризики. Сучасному підприємству в таких умовах потрібна всебічна підтримка та підвищення ефективності функціонування, які можуть бути отримані за допомогою розробки та впровадження нових інструментів фінансового менеджменту, що ґрунтуються на ризик-орієнтованому підході. Ризик - менеджмент, або менеджмент підприємства заснований на ризик-орієнтованому підході дозволяє забезпечити гнучку систему, що враховує реалізацію основних ринкових та економічних критеріїв ефективності, здатної мінімізувати або запобігти появі ризиків фінансових відносин.

Одним із інструментів ризик-менеджменту є діагностика фінансових відносин, завдання якої полягає у розподілі робочих функцій різних служб підприємства, з метою досягнення найкращих результатів через формування фінансових відносин та фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому. Ризик-орієнтований підхід у системі фінансового менеджменту фінансових відносин дозволить: правильно визначити чи скоригувати цілі підприємства; виконати контроль планово-фактичних показників роботи підприємства та виявити причини їх відхилень у галузі формування фінансових відносин; забезпечити збір, обробку та передачу необхідної інформації користувачам з метою прийняття управлінських рішень; надати необхідні рекомендації щодо усунення несприятливих ситуацій чи вирішення складних питань керівникам підприємства; надати інформаційну та консультативну підтримку процесу розроблення та прийняття управлінських рішень.

Міжнародний досвід успішних компаній доводить неможливість стабільного розвитку бізнесу та підвищення ефективності управління без використання інструментів ризик-менеджменту як структурної одиниці системи фінансового менеджменту компанії. Причому впровадження ризику орієнтованого підходу в систему фінансового менеджменту необхідно проводити на підприємствах незалежно від масштабів та специфіки її виробництва чи надання послуг. Сенс системи управління ризиками фінансових відносин полягає у можливості визначення потенційних відхилень фактичних результатів від планових показників у вигляді проведення діагностики фінансових відносин. Підсумки діагностики фінансових

результатів дозволяють скоригувати систему управління фінансовими відносинами та ризиками з метою покращення перспектив та обґрунтованості прийнятих рішень.

Вищевикладене дозволяє визнати актуальність обраної теми дослідження для науки та практики фінансового менеджменту на основі ризик-орієнтованого підходу, сталого та без ризикового розвитку фінансових відносин підприємств з різними суб'єктами за допомогою впровадження діагностики фінансових відносин. Тому цьому питанню необхідно приділяти особливу увагу за допомогою проведення наукових досліджень щодо прирощення знань та розробки методичного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування, розвитку та оцінки фінансових відносин протягом багатьох років були об'єктом наукових інтересів дослідників. Базові концепції фінансового менеджменту у своїх дослідженнях сформулювали та розглянули такі вчені як Ф. Блек [1], С.К. Майєрс [2], Г. Марковіц [3], С. Росс [4] та інші.

Проблематикою ризик-менеджменту та управління фінансовими ризиками займалися й ряд вітчизняних науковців, а саме В.В. Віглінський [5], В.М. Гранатуров [6], І.С. Лапіна [7], М.О. Кравченко [8] та інші.

Але залишається низка актуальних питань, що вимагають подальшого наукового та практичного опрацювання. Це стосується питань діагностики фінансових відносин підприємств із різними суб'єктами в системі фінансового менеджменту.

Формулювання цілей статті. Подальший розвиток теоретичних положень та підходів діагностики фінансових відносин підприємств з різними суб'єктами в системі фінансового менеджменту на основі процесного та ризик – орієнтованого підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення різних джерел показує, що у різні періоди часу давалися різні трактування визначення «фінанси підприємств», які відрізнялися за змістом і значенням. Можна виокремити такі особливості реалізації фінансової парадигми:

- першою особливістю реалізації фінансової парадигми є створення фінансових відносин різних підприємств;
- другою особливістю реалізації фінансової парадигми є виділення суб'єкта фінансових відносин;
- третьою особливістю парадигми фінансів є наявність вартісного інструменту господарювання.

Аналіз теорій фінансів підприємств показує, що кожна з них так чи інакше орієнтована на ефективне управління, а отже, виникає необхідність дослідження такої галузі, як фінансовий менеджмент.

У дослідженні під фінансовим менеджментом підприємства розуміється система ефективного управління різними видами ресурсів, проведення повноцінного аналізу та оцінки ризиків діяльності на ринку, що виникають, для прийняття рішення щодо можливої оптимізації системи управління функціонуванням підприємства для більш швидкого отримання кращого результату.

Виходячи з того, що фінансові відносини як об'єкт діагностики можуть розглядатися на різних рівнях управління, маючи свої специфічні особливості побудови, можна виокремити рівні фінансових відносин:

- міжнародні фінансові відносини, що виникають в учасників угод, які здійснюються з приводу купівлі-продажу товарів, робіт та послуг на глобальному ринку;
- державні фінансові відносини передбачають будь-які відносини держави з різними суб'єктами на основі використання національних фінансів;
- фінансові відносини, що виникають між економічними суб'єктами однієї держави;
- фінансові відносини, що виникають між підрозділами підприємства.

Але незалежно від того, до якого рівня належать фінансові відносини підприємства з різними суб'єктами вони є об'єктом діагностики.

Здійснення кожного процесу на підприємстві відбувається за допомогою ефективної системи фінансових відносин.

Раціональне та доцільне управління фінансовими відносинами на підприємстві характеризує ефективність його діяльності та швидкість досягнення його стратегічної мети.

Тому діагностика фінансових відносин на підприємстві є важливою ланкою ефективного управління та інноваційним етапом побудови фінансового менеджменту.

Логічним є те, що діагностику фінансових відносин підприємства необхідно проводити у порядку побудови відносин діяльності підприємства:

- для внутрішніх суб'єктів відносин (до яких належать власники та працівники підприємства);

- для зовнішніх суб'єктів, з якими підприємство може побудувати фінансові відносини (до цієї групи входять й інші суб'єкти, що зацікавлені у діяльності підприємства у галузі чи ринку загалом).

Можна виділити основні етапи проведення діагностики фінансових відносин із внутрішніми суб'єктами:

- діагностика фінансових відносин за характером та обсягом реалізації посадових обов'язків виконуваної роботи різними групами осіб, які мають безпосереднє відношення до діяльності підприємства;

- прийняття рішення про доцільність побудови існуючої системи управління підприємством та її ефективності для діяльності підприємства на ринку.

Аналогічно можна визначити етапи здійснення діагностики відносин підприємства з різними групами зацікавлених осіб в ефективності функціонування підприємства на ринку:

- діагностика фінансових відносин підприємства виходячи з характеру взаємозв'язку на ринку у різних макроекономічних ситуаціях;

- діагностика фінансових відносин щодо надійності та результативності здійснення взаєморозрахунків з різними суб'єктами (проведення діагностики фінансових відносин із різними суб'єктами доцільно розпочинати з виявлення рівня ризику у разі виникнення заборгованості);

- прийняття рішення про ефективність продовження досліджуваних різновидів відносин та доцільність їх збереження.

Маємо зазначити, що діагностика фінансових відносин для вітчизняних підприємств є невід'ємним елементом ефективного функціонування підприємства на ринку. Вона є відносно новим напрямом розвитку фінансового менеджменту та діяльності будь-якого підприємства, організації, установи. Тому цьому питанню необхідно приділяти особливу увагу за допомогою проведення наукових досліджень щодо прирощення знань та розробки методичного інструментарію.

Грунтуючись на актуальності та важливості діагностики фінансових відносин, особливо в умовах нестабільності та невизначеності у дослідженні запропоновано таке визначення: діагностика фінансових відносин економічних суб'єктів це встановлення ефективності побудови фінансових відносин економічних суб'єктів, що виражається в підвищенні результативності їх діяльності за допомогою збільшення обсягів виробництва та продажу продукції (робіт, послуг) та підвищення величини отриманого позитивного фінансового результату.

На рис. 1 схематично наведена запропонована система діагностики ризиків фінансових відносин.

Метою діагностики фінансових відносин економічних суб'єктів є проведення детального аналізу взаємозв'язку та взаємозалежності різних підприємств між собою для встановлення можливості збільшення ефективності їхнього функціонування на ринку. Ця мета може конкретизуватися у таких завданнях:

- встановити вид фінансових відносин між підприємствами;

- виявити необхідність взаємовідносин даних економічних суб'єктів;

- встановити рівень реалізації взаємних відносин підприємств друг з другом;

- визначити доцільність продовження фінансових відносин між підприємствами у період часу й у перспективі.

Ефективний підбір інструментів та методів управління фінансовими відносинами відповідно до різних процесних та ризик-орієнтованих підходів дозволять підприємству раціонально сформулювати фінансові відносини з іншими підприємствами на ринку та при виникненні ризикових ситуацій швидко вжити заходів щодо їх мінімізації.

Рис. 1. Система діагностики ризиків фінансових відносин підприємств з суб'єктами ринку
Джерело: складено авторами

Метою застосування процесного підходу з позиції управління фінансових відносин є організація структурування відносин між підприємством та взаємопов'язаними підприємствами (організаціями, установами) та підвищення ефективності їх реалізації. Ідентифікацією процесів та процедур, у взаємодії з іншими економічними суб'єктами, є формування моделі сукупних процесів діяльності та підвищення ефективності її функціонування на ринку.

Сукупність взаємодіючих підприємств (організацій, установ) з цим підприємством може змінюватися залежно від специфіки діяльності та змін, що відбуваються на ринку. Також формування подібної моделі процесів та процедур функціонування підприємства може бути застосовним для спільних підприємств або кластерів промисловості. Особливістю подібної моделі є те, що різні процеси можуть відноситися не до одного підприємства, а до різних, але все ж таки сукупність реалізації даних процесів покаже ефективність діяльності спільного підприємства або промислового кластера на вітчизняному або міжнародному ринку. Проте, формування подібної моделі процесів фінансових відносин підприємства та інших підприємств має реалізуватися так, щоб було виконано вихідні показники:

- ефективно використовуються ресурси та не досягається їх перевитрата;
- виконуються планові показники та відсутнє недовиконання або завищення плану з виготовлення продукції або інших напрямів діяльності підприємства;
- модель повинна мати властивість гнучкості, тобто своєчасної адаптації до змін у ринковій кон'юктурі.

Особливої уваги заслуговує, кількісна оцінка фінансових відносин підприємства, яка дає можливість встановити ефективність діяльності підприємства з взаємопов'язаними та взаємозалежними суб'єктами, з якими воно співпрацює з різних напрямків.

Методичний інструментарій проведення такої оцінки досить широкий. Можемо запропонувати наступні групи методичних інструментів кількісної оцінки фінансових відносин:

- методи теорії прийняття рішень;
- методи прогнозування;
- методи факторного аналізу.

Визначені різні групи методів кількісної оцінки фінансових відносин підприємства мають свої особливості застосування в практичній діяльності підприємства на ринку, але всі можуть бути застосовні для встановлення результативності взаємодії підприємства з різними видами економічних суб'єктів.

У діагностиці фінансових відносин економічного суб'єкта істотну роль відіграє діагностування взаємовідносин, що виникають між його структурними підрозділами, тобто внутрішньо фірмові, оскільки саме цей вид фінансових відносин є потенціалом покращення загального їхнього стану.

Принципи здійснення діагностики фінансових відносин підрозділів один з одним та з менеджментом підприємства наведено на рис. 2.

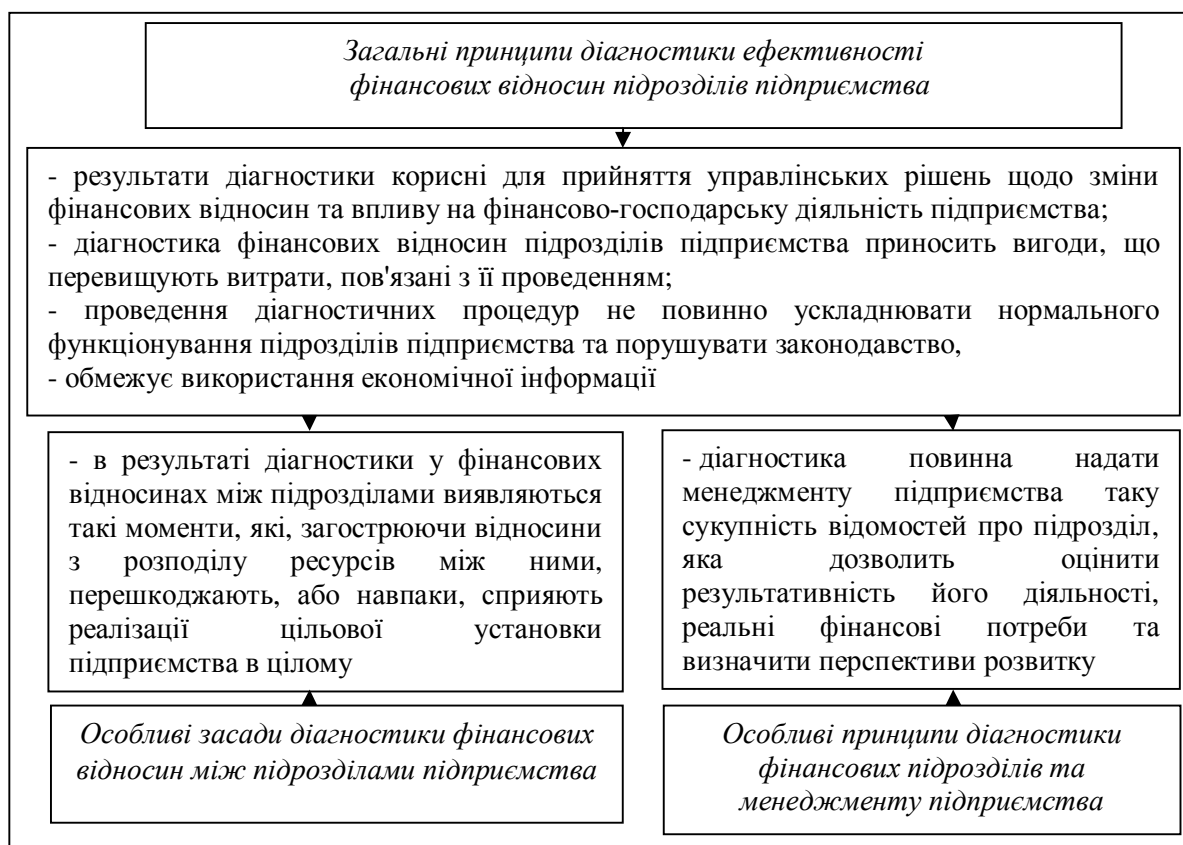

Рис. 2. Принципи здійснення діагностики фінансових відносин підрозділів один з одним та з менеджментом підприємства

Джерело: складено авторами

Представлені принципи діагностики внутрішньо фірмових фінансових відносин підрозділів не суперечать раніше визначеним системним ознакам діагностики фінансових

відносин, а розвивають їх по відношенню до об'єкта, що вивчається, враховуючи його специфіку.

Деталізація показників, відповідно до участі підрозділів в основних бізнес-процесах підприємства може характеризуватися наступними показниками:

- показниками створення доходу (натуральні та їх вартісне вираження) (*ПСД*);
- показники розподілу ресурсів (*ППР*);
- показники використання ресурсів (*ПВР*).

Відповідно механізм діагностики ефективності внутрішньо фірмових фінансових відносин підрозділів, має базуватися на запропонованих принципах і показниках.

Можна виокремити наступні етапи такого механізму:

- визначення фінансової структури підприємства (організації, установи) та визначення типів підрозділів та їх ролі у бізнес-процесах;
- вибір показників для побудови співвідношень показників розподілу ресурсів та їх використання;
- угруповання в розрізі підрозділів інформації про фактичні значення показників розподілу ресурсів (*ППРфакт*) та показників використання ресурсів (*ПВРфакт*), розрахунок значень коефіцієнтів участі підрозділу у доцільному використанні ресурсів (*Купдвр*).

Оптимальним при використанні запропонованого механізму буде вважатися такий стан фінансових відносин, за яких по кожному з підрозділів підприємства (організації, установи) буде досягнуто нульового значення абсолютного відхилення *ППРфакт* від *ПРРефект*, що свідчить про ефективний розподіл ресурсів між підрозділами підприємства (організації, установи) відповідно до їх доцільного використання.

Висновки. Ефективний підбір інструментів та методів управління фінансовими відносинами відповідно до різних процесних та ризик-орієнтованих підходів дозволять підприємству раціонально сформулювати фінансові відносини з іншими підприємствами на ринку та при виникненні ризикових ситуацій швидко вжити заходів щодо їх мінімізації. Виходячи з цього вітчизняні підприємства мають формулювати мету та визначати завдання діагностики фінансових відносин економічних суб'єктів.

Список використаної літератури

1. Black F., Scholes M The Pricing of Options and Corporate Liabilities. Journal of Political Economy. 1973. Vol. 81, no. 3 (May–Jun., 1973), pp. 637-654.
2. Myers S.C. Finance Theory and Financial Strategy. Interfaces, January/February, 1984, pp. 126-137.
3. Markowitz H. M. Foundations of Portfolio Theory. Journal of Finance. 1991. Vol. 46. Issue 2. pp. 469-77. URL: <http://www.e-m-h.org/Mark91.pdf> (дата звернення 15.09.2023).
4. Росс С.А., Уэстерфилд Р.У., Джаффи Дж.Ф., Джордан Б.Д. Корпоративні фінанси, 11-изд, том 1. СПб.: Диалектика, 2021. 736 с.
5. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. Київ : КНЕУ, 2004. 480 с.
6. Гранатуров В.М., Литовченко, І.В., Харічков С.К. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісні оцінки : монографія / за наук. ред. В.М. Гранатурова. Одеса : Ін-т проблем ринку та екон.-екол. досліджень НАН України, 2003. 164 с.
7. Лапіна І. С., Гончаренко О. М. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Одеса: Атлант, 2016. 313 с.
8. Кравченко М.О., Бояринова К.О., Копішинська К.О. Управління ризиками: навч.наочний посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 432 с

References

- [1]Black F. Scholes M. (1973) The Pricing of Options and Corporate Liabilities. Journal of Political Economy. 1973. Vol. 81, no. 3 (May–Jun., 1973), pp. 637-654.

- [2] Myers S.C. (1984) Finance Theory and Financial Strategy. Interfaces, January/February, 1984, pp. 126-137.
- [3] Markowitz H.M. Foundations of Portfolio Theory (1991) Journal of Finance. 1991. Vol. 46. Issue 2. P. 469-77. URL: <http://www.e-m-h.org/Mark91.pdf>. Available at: (accessed 15 September 2023).
- [4] Ross S.A., Uesterfyld R.U., Dzhaffy Dzh. F., Dzhordan B.D.(2021) *Korporatyvni finansy*, [Corporate finance]. SPb.: Dyalektyka,
- [5] Vitlins'kyj V.V., Velykoivanenko H.I. (2004) *Ryzykolojiia v ekonomitsi ta pidpriemnytstvi* [Rhizology in economics and enterprise]. Kiiv : KNEU. (in Ukrainian)
- [6] Hranaturov V.M., Lytovchenko, I.V., Kharichkov S.K. (2003) *Analiz pidpriemnyts'kykh ryzykiv: problemy vyznachennia, klasyfikatsii ta kil'kisni otsinky* [Analysis of admission risks: problems of identification, classification and general assessment]. Odesa : In-t problem rynku ta ekon.-ekol. doslidzhen NAN Ukrainy (in Ukrainian)
- [7] Lapina I.S., Honcharenko O.M. (2016) *Finansovyy menedzhment* [Financial management]. Odesa: Atlant. (in Ukrainian)
- [8] Kravchenko M.O., Boiarynova K.O., Kopishyns'ka K.O. (2021) *Upravlinnia ryzykamy* [Risk management]. Kyiv : KPI im. Ihoria Sikors'kohoю (in Ukrainian)

Надійшла до редколегії 28.09.2023